

## TÖMÖRKÉNY

Kincskereső voltál, bányásza bűvös erőknél,  
Tenmagad is nagy kincs, *mely* a homokra esett  
Ritka csodák, titkok, lelkek látója Tömörkény  
Tíz esztendeje, hogy tested visszakerült  
Kincsnek, akik vannak a pergő szürke homokban  
Titkos csillámok, eltemetett nemes érc,  
Tenger fényes kincs, kárbunkulus, színarany ékszer  
Elkallódva a sík, pusztai parlag alatt ...  
Csöngőle vermeiből, Domaszék, Tarján humuszából  
Gyöngy-bazsarózsákat bontogatott a kezed  
Szikrázó köveket, a sellő emberi lélek  
Széttördelt s elszórt, drága tükörcserepét  
Elsülyedt ugarok, bánathasogatta barázdák  
Hantjában heverd, garmada préda, vagyon ...  
Széksók láposa közt, medrében a szóke Tiszának  
Száz meg ezer gyémánt, fölragyogó diadém.  
S kívül, a hajlatokon, mikor omlik éjjel a partszél  
Míg a bőgőhajók a szeleket heverik  
S száll a Kaszás csillag, megindul a Göncöl az égen  
Hány ékes sugarat szőtt a szivünkbe szemed?  
Ellested titkon, mit suttog, rebben az ákác  
S elmondtad nekünk, mint az anyák a mesét  
Tarhonyaszárító csillag sugarát hintetted elénk,  
Mert magad is tudtad, hitted: a Nap fia vagy ...  
Hát idebenn, terek és uccák rekeszébe szalajtott  
Városi sűrűben mit kutatott a szemed?  
Embereket, kik mind szeliden, mosolyogva beszéltek  
Zsellérek, magyarok, célszerű pórivadékok  
Elnyűtt népek mind, a hazának szolgáló népe  
Életnek, pénzzel, vérrel és sorssal adós,  
Őket látta csak, a szegény, elesett tanya népét  
Halbűr Förgeteget, Jójártot, Kakuszt  
Tandariak, Vetrók, Bakacsik panaszára figyeltél,  
Míg ezalatt égett, omladozott a világ.  
Iszonyatos zenekar, pokolbeli tébolyodottság  
Örvényébe került, föld, a világ, a haza,  
Bús árvák könnye a kiontott vérbe vegyülten  
Áradt, nőtt zuhogott ... végig a gránicokon.  
Gyermek a tűzvészben, úgy nézted nagy szemekkel  
Ezt a vitustáncot, ezt a halálaratást.  
Elfogy a fény ... súgtad legutólszor, mint a beteg nap  
Elcsordult fénye, messzi mezők peremén  
És elhullottál, valamint a madár, aki meghal  
Szálldosván a nehéz füst, láng, perje fölött  
S imhol támad a fény ... ujjontan, gazdag erővel  
Lelked fölragyogott, mint hajnalhasadás.  
Lelked a büszke madár, az ékes mennyei kócsag  
Itt csapkod köztünk, házfedelekre leszáll  
És a boldog öröm beragyogja, behinti a várost.  
Itthon vagy végre, visszarepült a madár!  
Híred nőhet még, túl, túl a határokon által  
Szived már a miénk, drága szived Szegedé  
Ugy szeretünk téged, ahogyan te szeretted a várost  
Ennek a bús népnek szive verése te vagy  
Árva parasztságunk csodatévő dalnoka, őre

Íróművésze és diadalma maradsz.  
Hála legyen Néki, a hatalmas Mennybelakónak  
Hogy ide ejtett le, sárba, homokba közénk.  
Kincskereső voltál, bányásza bűvös erőknek,  
Tenmagad is nagy kincs, tárna, a fölfedezett  
Ritka csodák, titkok, lelkek látója Tömörkény  
Végre miénk lettél, végre, s örökre miénk!

(Szeged)

*Terescsényi György*

## A „SZERELEM BOLONDJA“

Mindenki tudja, mi a „Szerelm bolondjai“. Jókai regénye, amelyet a kiegyezés idején írt. Szerzőjét két kitüntetés érte, az egyik, hogy Gyulai Pál úr irgalmatlanul megbírálta s a másik, hogy sajátkezüleg adhatta át az édes-bús szépkoronás asszonynak, Erzsébet királynénak. Van azonban egy másik, kevésbé ismert „Szerelm bolondjai“ is: egy kis szerény vendéglő a budai hegyek rejtett ölében, a Farkasvölgyben. Oh, a budai hegyek! Mikor akadnak már hivatott mesemondójukra, aki ezer éves romantikájukat aranyos iniciálékkal ékesítve szép cirádás betűkkel modern kodekszben festegetné a fanyarodott szívű utókornak. A komor ormokat, a kies völgyeket, a jeles fákat, a merész kilátókat, az üdítő csorgókat, a hűvös remetebarlangokat, a szűzek fürdőjét s a szerelmi búvóhelyül szolgáló s a szívekkel együtt rég elporladt vadászlakokat ... Ma lent villamos zúg, a hegyre kigyózó utakon gépkocsi pöfög s a ránk boruló levegőgömbben gépmadár kattog. Az Alföldet Petőfi énekelte meg, a Dunántúli romoknak Kisfaludy Sándor a regőse, a Balatonnak Endrődi Sándor meg Eötvös Károly a poétái, a Felvidék kopásnak induló színeit Mikszáth művészete aranyozta újra, Erdély bércei közül andalító, ma szívünket fájdtató történetei fakadtak Jókainak. Pedig a budai hegyek Szent Gellértől kezdve Mátyás királyon át a Kossuth Lajos rejtőzködéséig annyi történetet ontának; hogy kitelne belőlük a magyar „Ezeregyéjszaka“. Hiszen Mátyás király sem volt ám mindig hadverő és igazságos, hanem szerelmek hőse is, kinek lovagi alakját legkevésbé sem kisebbíti, ha kemény sisak helyett virággal szegett vadászkalpag szorítja le szőgfürteit.

Néhány éve kábultan a hivatalos ügyektől a budai vár dohos falai közül kimenekültem szellőzködni a Farkasvölgybe. A szeptemberi nap aranya ellenállhatatlan erővel csalt ki a szabad természetbe. A pihenésre áhító lélek zsákmányra éhesen repesett a megifjító benyomások meghódítása után. A völgy elején ütött-kopott tábla hirdette, hogy jó sétányira beljebb a „Szerelm bolondjai“ vendéglő várja az elfáradottat. Ketten voltunk csak: a megejtő Természet s ölébe vágyó magam. Virágokkal szegélyezett erdei ösvény bizalmas meghittséggel kalauzolatott játszi kanyarulataival a cél felé s dalos madarak énekkara egyértelmű lelkesedéssel dicsérte elhatározásomat. „Az ölnyi magasra nőtt csipkerózsa“ s az „elvadultan nyíló orgonabokrok bozótja“ sejtette, hogy jó helyen járok. Ime itt a kicsiny ház, „csak egy szobából és egy konyhából áll; hátul van valami faépület hozzá, ha akarják istálló is lehet. Elöl a háznak messze kinyúló eresze, mely ablakát, mint fájós szemet, őrzi ...“ „Magános embernek, ki egy pár könyvvel háborítlanul akar félrevonulni, vagy egy pár szerelmesnek, igen szép hely az ott“. Így írja le Jókai, aki még sem a könyvbarátnak, hanem az egy pár szerelmesnek, a „Szerelm bolondjai“ hőseinek, Angyaldy Emil és Malvina asszony szerelmi idillje színhelyévé avatta a kicsiny házat. Mellette öreges arcú vendéglő, kertjében némán őrökdő fenyves és terméstől terhes terebélyes diófák, alattuk asztal az egyszerű ebéd elköltésére. Zene sem hiányzott: incselkedően füttyögött a rigó s mélán csellózott hozzá a gerlebúgás. A lombokon fűrgé pikkolóként mókusok futkostak s rázták a diót a magános vendég csemegéjének. Szinte láttam a kis ház ablakán át, amint Emil és Malvina az egymás száján felezik a számócát s enyhe szellő pergő virágszirmokként ringatta felém az elszuttogott szerelmes szavakat. Könnyű volt elhatároznom, hogy ide megint kijövök.

Évek teltek, amíg az idei május egyik langyos estéje újra kicsalt a Farkasvölgybe. Tele volt a szívem reménnyel, hogy a föléledő benyomások újra fölgújtják bennem az öröm szelíd tüzét s majd fáradtan hazatérve a pesti tégl- és habarcspaloták közt tovább álmodhatom a Jókai regényt. Megint csak ketten voltunk: a Természet, meg én. Óh a természet soha sem csal meg. A Duna szallagja most is olyan halovány zölddel tompított ezüst szegélyként csillogott arra a Csepel-sziget iránt s a Farkasvölgyön túl a Kakukerdő s a Csillebérc a rég látott kedves ismerős hűségével integettek felém. Csak míg a múltkor a szeptemberi nap pazarolta rám aranyát, most a májusi napáldozat pasztellje hangolt az éghez. Májusi naplemente! Érzés, mit a szó nem fejezhet ki, hang, mire nincsen kotta és szín, mit ecset vissza nem adhat. Szörnyű fájdalmat okozhat a naplementnek az alkony megszülése. Az ég bele kékül, zöldül, sárgul s véres felhő rongyokkal függönyözi vajúdását. Kikergetné a zsúri a tárlatról a festőt, aki ezt az égi színkálát vászonra merné rögzíteni. Szerencse, hogy az Urat hódolat illeti csak s nem bírálat! Fülelím szerelmi hangversenye zengett a völgyben: a him követelő stakkatójára, szemérmes ritartandóval felelt a nőcske; újabb, az udvarló szívecske erejét szinte meghaladó vágysikolyok,

válaszul: az epedett párnák legátóba fülő beleegyezése. Öklömnyi ebek nagy maguk bíztaban csaholva-csevegve vigyázták a szenderedni készülő háztájakat. Kakukfű illat biztatón lengett körül: még csak néhány forduló s ott vagy a régi helyen ...

Földbe gyökerezett a lábam. Vadrózsabokor helyett szigorú drótkerítés szögeződik felém; rajta sváb helyesírással a cédula: Tillos ut! Az öreg vendéglő lerombolva, helyette józan cementmelléképületek. S a kis ház, a „Szerelem bolondjai“-nak meghitt fészke modern villává alakítva. És hol a kis bohém pajtás, a fűrge mókus? Helyette a gazdasszony öröme, tojással kamatozó tyúkok tollászkodnak. Csak a fenyők régiek. Hangtalanul gyászolják az elrombolt múltat. A személyes sértés haragjával fordultam vissza. De így kell nekem! Ime így jár minden érzékeny lélek, mert akit valamely táj szépsége egyszer megbűvölt, oda többé soha ne térjen vissza. Ennek mindig kijózanodás a vége, mert vagy a táj vagy magunk változtunk meg. Ugyanazt ugyanott többé soha sem találjuk. A legnagyobb német költő és egy ideális asszony valamikor viharzó szenvedéllyel szerették egymást. A világ leggyöngédebb viszonyát egy olaszországi út vágta szét s innen túl a két szív ellenséges mágnesként taszította egymást. Bár később helyreállt köztük a barátság, de az csak abban az érdeklődésben tetőződött Steinné részéről, vajon Goethét szagatják-e a csúzok s Goethe részéről meg a gasztronómiai figyelmességben, hogy Steinnének fogoly pecsenyét s gyümölcsöt küldözgetett. Az elhagyott fészke kihül. A bokorban is, a szivben is. Aki visszatér, ne csudálkozzék, ha a régi meleget nem leli. Azoknak az Isten-bogárkáinak van igazuk, amelyek szeretnek s meghalnak. Elmúlni fájó, de csalódni gyötrelm. Amaz percig tart, emezt a bánat láncos golyójaként cipeljük magunkkal a sírig.

A gerle vígasztalóan bűgött utánam, de szavát elnyomta a hangár fészkebe hazaröppenő gépmadár kattogása. A csillagok lámpácskáikkal igyekeztek a hangulatomtól elsötétült utat mutatni; de kinyílt a város szűrő szeme s a villanylámpák fénye elűzte elsáppadó sugaraikat. Öreg kecskék bosszúsán mekegtek szakállukba. Pásztorgyerek görönggyel góráltta őket. Itt kell hagyni a legelő-vacsora legízesebb falatait. Haza kell térni, mert a mai napra gyűjtögetett tejadag idejére házhoz szállítandó. Megdöbbenő pontosság és rend az egész vonalon. A rideg valótól belül dideregve szaporáztam lépteimet. Csak ki, ki innen mielőbb! A fordulónál jámbor csacsi legelgette az útszél virágos szegélyét. Egyszer csak rekedt trombitálással s vékonyra hasított vonítással tört bele az elhunyo est csöndjébe. Kordét vonó, hazabaktató párját üdvözölte. Milyen egyoldalúak is vagyunk a szépség megítélésében! Mi szörnyűködve halljuk a fülsértő ordítást, míg ez csacsi viszonylatban a legodaadóbb szerelemtől hangolt édes melódia. Annak kellett lenni, mert a csacsi hölgy gyönyörítettassan hegyezgette s legyezgette a fülét. És ez megvígasztalt. A „Szerelem bolondja“-i kijózanodhattak, de a csacsik még mindig szeretnek. Szerencsére ezek vannak többségben a világon.

(Szeged)

*Szalay József*

## STEFAN GEORGE: JULIUS

Nyári virágok illata dől ma is:  
nyerslehu vetésben picizulák,  
perzselt sövény mentén te hívsz ma,  
s a kert büszke szezama idegen.

A feledésből álom kél: a gyerek  
kalászos róna szűz rögein pihen,  
nyár-izzásban, meztelen aratók és  
fényes sarló s apadt korsó között.

Darázs hintázott álmosan a dalos  
délben s piruló homlokomat a füvek  
gyöngye árny-ernyőén keresztül  
pipacs verte: nagy csöppek, csupa vér.

Ami enyém volt, sohase múlik el.  
Szomjun fekszem, mint akkor, a szomju mezőn,  
s némán mormolja az ajkam: hogy gyötör  
a sok virág, a sok-sok szép virág!

*Fordította: Szabó László*

## STEFAN GEORGE: HAJNALI BORZONGÁS

Ki rögzít meg, lehellet?  
S ily bánatot ki? s ennyi fényt?  
s hajnalt, amelynek  
üdvé idegen tör belénk?

Mintha lelken szaladna  
át az ösvény, – és elvonúl.  
Lágy illatok dagadnak,  
aztán ömlenek gyors-vadúl.

Könnyzavarta homály: ház,  
odamegyünk; s úsznak a fák;  
fehér ünnep-sugárzás  
fölköztünk a cseresznye-ág;

Szétvillogó zsebongás  
gyújt s bánat, – lankaszt és égbe hí ...  
Édes-keserű ingás,  
dallamtalan dal hangai ...

*Fordította: Szabó Lőrinc*

## STEFAN GEORGE: A HALOTTAKHOZ

Ha a fiatalság gyalázata végén  
ledobja nyakáról kényura bilincset  
s gyomrát nem emészti csak becsület éhe:  
millió-millió sír szent temploma mélyén  
fölköztet a vérjel ... és fellegek útján  
hadak dübörögnek a réteken átzúg  
iszonyak iszonya a harmadik orkán:  
jönnek a halottak!

Ha egykor e nép a gyáva tunyaságból  
riadva megérti mi volt s mire küldték:  
megnyílik előtte nagy-szörnyű paranccsal  
az isteni intés: fölköztet millió kéz  
s zengi millió száj dicséreted, Érdem,  
s büszke ragyogással hajlik meg a szélben  
a királylobogó, míg elmennek előtte  
a Hősök, a Szentek!

*Fordította: Szabó Lőrinc*

## A KÖLTŐ A ZÜRZAVAROK IDEJÉN

Írta : STEFAN GEORGE

A Költő, mondják, csöndesebb korokban  
szárnyas gyermek, ki szelíd álmokat zeng

és szépséget hoz a nap üzemébe.  
De ha vihart forralnak a bajok  
és sors kalapál a harangokon:  
mint durva érc cseng és senki se hallja ...  
Ha mindenkit vakság ver, Ő, egyetlen  
látó, hiába int közeli vést:  
Kasszandraként átüvöltheti a  
házat: egyet lát csak a megveszett  
tömeg: A Ló! s rohan a pusztulásba.  
Hirdetheti a jós isten haragját  
s hogy Asszúr nyargaló hordái a  
kiválasztott népet rabságba hajtják:  
a bölcs Tanácsnak jobb tudása van,  
kacag a jóson és cellába csukja.  
Ha a Szent Várost ostrom övezi  
s egymást tiporja polgár s katona  
s vérig birkóznak papok s fejedelmek  
egy seprőnyélért s kint a legerősebb  
bástya ledőlt már: sóhajt s hallgat ő.  
S mikor aztán a hódító rabolva  
és gyűjtogatva beront és igába  
kényszerít férfit-nőt: saját hibáit  
az egyik rész a másikra keni  
s a nyomortörte másik a ripők  
győztes morzsáiért tülekszik és  
újjongó táncba kábul s nyalja a  
lábat, mely üt s tapos: Ő érzi csak  
a teljes nyomort és gyalázatot.

Menj ismét a hegyre, szellemeidhez,  
és hozz vígasztalóbb ígét, amely  
megvált a rosszból! ... mondja egy öreg ...  
Minek ide az égi hang, ha nincs fül  
a leglaposabb élcre sem? minek  
szellem, ha nincs más általános ösztön,  
csak a teknőé? ha a céhek egymást  
szidva lékes csónakokat kínálják  
a siralmas zátony után? negédes  
silányság kell több? s üdvnek? régi bűnből  
regél friss építést az okos is,  
s azt mondja: lapulj féreggé, hogy a  
vihar kíméljen, villám mag ne lásson ...  
Az élők egész törzse, mely sokáig  
tévelygett, mindig tömjénezi majd  
bálványait, akik, ha hazudott,  
mindig porba s alacsonyságba sujtják:  
elfeledte léte legtöbb parancsát,  
állandósága zálogát: Vezérben  
nem hisz, elveti a Szabadítót  
s balsorsából furfanggal vágy kijutni.  
Még erősebb ekék szántsak a földet,  
még sűrűbb köd fenyegetse egünket ...  
Felhősötétből a leghalványabb  
kék is csak akkor süt a Maiakra,  
ha minden, ami egy nyelvet beszél,  
kezet fogva védekezik a romlás  
ellen, s lerázva fakult lobogók  
fekete, kék és vörös rongyait,  
éjjel-nappal csak Vecsernyére gondol.

De gyászkorokban a Költő vigyáz,  
hogy ne rothadjon csira és velő;  
szent tüzet szít, amely keresztülugrik  
és formálja a testeket: az ősök  
könyveiből biztos ígéretet hoz:  
a legfőbb cél választottjainak  
sivatagon kell áthaladniuk, hogy  
a földrészt szíve megválthassa egykor  
a világot, S ha a végső remény  
kihunyini fenyeget: ő sejtí már  
a derűsebb jövőt. Ő tudja, hogy  
kéjenc piac, pókhálós képzelődés  
s mérges csillogás lázától szűzen  
s rossz évek bűvületében megedzve  
felnőtt már egy Új Sarj, amely igaz  
mértékkel mér embert s dolgot, komoly  
s szép, örül, hogy páratlan, idegen  
előtt büszke, távol a szemtelen gőg  
szirtjeitől s pajtáskodás-mocsártól:  
kiköpte, ami korhadt, gyáva, langyos,  
hogy szent álom, tett s tőrés megteremtse  
az egyetlen Férfit, aki segít ...  
Ez tör le láncot, söpör rendet a  
romokra, visszaúzi a futókat  
az igazságba, hol a nagy megint nagy,  
az úr úr, a fegyelem fegyelem: jó  
jelképet tűz a népi lobogóra:  
a hajnal szörnyű vészjelein és  
viharán át ő vezet el az éber  
nap művéhez és Új Hazát teremt.

(Budapest)

*Fordította: Szabó Lőrinc*

## A GYÖNGE EMBER

A Gyöngé Ember mindig rosszul járt. Senkisé szerette, senkisé gyűlölte, félénken, gyámoltalanul ólálkodott a többiek körül. Pedig sok mindent tudott a Gyöngé Ember s számtalanszor próbálta nagyhanggal pótolni testi fogyatékoságát. Azonban ügyet sem vetettek rá. Vékony, görcsös karjai nem sok erőt sejtettek; ki törődik a salakkal? A Gyöngé Ember ezért leginkább csak magányosan bújkált a közeli fák között s szomorúan rettent vissza semmitmondó, igénytelen árnyékától. Fájt neki az az örökös kisémmzés, melyben társai részesítették, akár volt rá ok, akár nem. Fölkuporodott valamelyik hatalmas ágra, olyanra, amely eltakarta őt vigyorgó környezetétől és hosszan, keservesen gondolkozott.

A napok múltak s a Gyöngé Ember helyzete nem változott. Irigykedve nézte a dőzsölőket, akik állatian tréfálkoztak vele s újra elmenekült. Pedig neki is hasznát vehették volna, hiszen azért, mert sorvadtt izmok feszültek csontjaira, azért talán ő is hajthatott volna valami hasznot a közösségnek. De keresztül nézték. Örömből, fájdalomtól, riadalomból kirekesztették; valóban ő volt valamennyiök csihése.

A Gyöngé Ember azonban gyáva is volt egyszersmind s bosszúra mégcsak gondolni sem mert. Heves szónokok tiltakoztak benne a lekicsinylés ellen, de a tett idegen maradt mindvégig előtte. Érezte, hogy ez nem tarthat így sokáig, de azt is tudta, hogy sosem lehet egyenlő a hetvenkedő óriásokkal. Bánatosan ódöngött a környéken s mikor már egészen bizonyos volt abban, hogy senkisé követi, hogy senkisé hallgatja ki legtökéletesebb gondolatait, gyűlölködve, irigyen meresztette szemeit az erősek otthonára. De aztán maga is visszabozdadt ettől a bátorságtól. Félt, kimondhatatlanul félt.

A többiek utóbb már szóba sem álltak a görnyedthátúval. Ha közibük tévedt, dörögve lökdösték odébb. Nem használ, nem árt, mit ér az ilyen ember? Ha veszedelmet jeleztek az örök, ő volt az első, aki eliszkoltt, aki halálsápadtan, verejtékesen csimpaszkodott a legsudárabb fára. Agyon kell verni az ilyen férget! S a Gyöngé Ember csak búsult, csak irigykedett s mert egyedüliségében kínos, nyomasztó látomások suhantak rajta át, mind gyöngébb lett. Állandóan remegett, sosem tudta, mikor loccsantják szét agyvelejét a berzenkedők.

Néha föl mászott a sziklás hegyre, mely a telep mögött terpeszkedett és félénk könyörgések szakadtak föl lelkéből. Nagyon szomorú volt a sorsa, panaszkodnia kellett. Az égen azonban csak egy néhány karcsú, süket felhő úszkált s a Gyöngye Ember szívesebben folyamodott a frisszöld cserjéhez s a fecsegő patakhoz, mely egyaránt hűsített mindenkit, izomra és hatalomra való tekintet nélkül; ám hiába! Sem a patak, sem a cserje nem könnyítettek terhén. A Gyöngye Ember helyzete csak rosszabbodott.

Nagy elhagyottságában vacogva sandított az Erős Emberre, aki lomhán hentergett a fűben s akit mindenki tisztelt. Az Erős Ember nehézkes volt és szóval. Nyarakat tétlenkedett át a napon s vagy aludt vagy evett. Hatalmas izmait csak immel-ámmal cipelte. Ó, ha ő is olyan lehetne ... – sóhajtott föl a Gyöngye Ember. Bezzeg sosem aludna! Bezzeg sosem sütkérezne ...

Az Erős Embert azonban éppen ez az akaratlanság jellemezte. Keveset beszélt és senkit sem bántott. Sosem iparkodott, unta a mozgást s talán meg is vált volna rengeteg erejétől. A többiek, akik fél akkora sziklát sem tudtak megmozdítani, mint ő, mind buzgóbbak voltak nála. Sürögtek, forogtak, csak az Erős Ember tartózkodott a fölösleges lelkendezéstől. Néha azonban, mintha szétroppant volna a ráólmósodó páncél, mely tunyaságra kárhoztatta, félistenként bontotta ki egyedüli hatalmát. De csak ritkán, de csak néha.

Az Erős Ember nem szívelte a saját felsőségét s nem is dicsekedett vele. Hagyta, hogy a többiek ugráljanak, táncoljanak, ha muszáj, úgylis elő kell lépnie, ha akar, ha nem. Mi köze neki az egészhez? Marakodjanak!

Mindenki méltányolta az Erős Ember nehézkes, zökkenésszerű gondolkodását, csak a Gyöngye Embernek szűrt szemet ez a meg-magyarázhatatlan semmittevés. Ő bizony beszélt volna, ő bizony akart volna, aminthogy így véznán, csúfosan is alig tudja elleplezni indulatait. Ő bizony sürögne-forogna s megmutatná a többieknek, hogy mi a példás élet. A Gyöngye Ember számtalan csetepatét bonyolított le lelkében s nagyon jól tudta, hogy csak az erő, a bátorság hiányzik belőle terveinek végrehajtásához. Egyébként senkisé is különb nála. De gyáva volt, recsegőcsontú volt, akkor kötöttek beléje, amikor akartak, amikor éppen kedvük kerekedett.

Egyik napon, mikor az Erős Ember szokásához híven újra aludni készült s lomhán izgett-mozgott fekvőhelyén, különös határozottsággal, de nem minden reszketés nélkül lépett elébe a Gyöngye.

– Hallod-e te, Erős Ember? – gyűrte le félelmét s annak mázsás lábaihoz lapult. – Gondoltam valamit!

Az óriásbután mérte végig a szűkölő, hunyászkodó korcsot, mint aki azt mondja, ugyan mit akarhatsz te tőlem: de mert senkire sem haragudott, még erre a hitványságra sem, fejrázással jelezte, hogy csak beszéljen:

A Gyöngye Ember valamivel nyugodtabban kezdett bele mondókájába.

– Nézd, Erős Ember, én kevés vagyok magamnak. Sem nem osztok, sem nem szorzok. Ha dühös valaki, rajtam tölti ki mérgét, ha jókedve van valamelyiknek, engem püföl örömeiben. Belátom, hogy így egyedül semmi sem vagyok. Mindenkiből kizárnak, mert gyávának hisznek s talán nem is csalódnak. De nézd, Erős Ember, te változtathatnál az én csihés-sorsomon. Végy a pártfogásodba s fogadom, hogy én is mindenben segítségedre leszek.

Az Erős Ember föl kacagott, de a másik most már nem tágitott.

– Azt hiszed, Erős Ember, hogy én nem lehetek segítségedre? Nem sok az én kívánságom, tőlem sem várhatsz többet. Védj meg engem a támadások ellen, a többiek s a vadállatok ellen, éppen úgy, mint magadat s ellenszolgálatásul én elvégzem a te háziügyeidet, rendben tartom a fekhelyed, az odud, egy szóval, minden kicsinyes gondtól megszabadítalak. Ne nevesd ki, Erős Ember, ha azt mondom, hogy te sem jársz rosszul. Tudom én, hogy neked nincs annyira szükséged rám, mint nekem rád, de itt viszont a te jószágodra hivatkozom, mely bizonyára eddig sem ügyelt csukott szemmel az én mostoha sorsomra. Kössünk szerződést, Erős Ember!

Az aludni készülő ásítózva bólongott:

– Jól van, Gyöngye Ember, ha mindenáron hozzám akarsz szegődni, hát legyen! Mától kezdve megvédelek a többiek s a vadállatok ellen, ahogy kívántad – s szokatlan hiúságtól megmámorosodva, de azért zavartalan lomposággal fordult újra a hasára s nemsokára el is szenderedett. Bánja is ő!

A Gyöngye Ember ujjongva rohant a többiek közé. Óriási bástyafal övezte, minden tettének az a két izmos kar lett eleven fődözete. Nem bújkált és nem szégyenkezett, minden iparkodásával csak az Erős Ember kedvébe akart jámi. Most már nem neheztelt a tréfálkozókra sem. Merészen, kihívóan állt elébük s ha félre lökték az útból, ami ellen a Gyöngye Ember ezentúl a leghevesebben tiltakozott, diadalmasan ordította ki a fejedelmi nevet, a másikat. Erre mindenki megszelídült, senkisé is merte az Erős Ember haragját magára vonni. Egyesek félrebújtak s titokban tanakodtak az érthetetlen szerződésen, mások nagy lármával verdesték mellüket, így hódolva az Erős Ember bölcsességének. Végeredményben azonban, akár zugolódtak, akár nem, a Gyöngye Embernek valami kis jogot biztosított az Erős tekintélye s ezt valamennyiüknek el kellett fogadniuk. Ha nem méltányosságból, hát félelemből ...

A Gyöngye Ember, minthogy semmiért sem felelt saját képessége szerint, mert túlerő virrasztott mögötte állandóan, rohamosan szabadította föl magát előbbi nyomorultsága alól. Minden bizodalját az Erős Emberre helyezte s ez a bizalom, melyet egy másiknak kellett kielégítenie, határtalan vakmerőségekre ragadta. Nyomorult és gyáva volt továbbra is, de csak az előtt, aki megadta neki a hatalmat, hogy ezentúl ő öltse magára az óriás jelmezét.

Morcskodott és fenyegetődzött, gorombán zargatta el a mások gyerekeit az Erős Ember viskójától,

hencegve, kegyetlenül adta ki az útját azoknak az asszonyoknak, akiket már nem szívelt az Erős.

És mindenki túrte, mert túrnie kellett. Az Erős Ember már maga sem bánta, hogy egyezségre lépett a csenevésszel. Szerette a kényelmet, sokat lustálkodott, így legalább volt valakije, aki mindent elintézett helyette is. Azonkívül, s ez is az Erős Ember tulajdonságaihoz tartozott, hízelgett alvó hiúságának az a nagy tisztelet, melyben a többiek részesítették s szemmel láthatólag csak azóta ilyen hatványozottan, mióta a Gyöngé Ember állt szolgálatába. Hiú volt az Erős Ember, de ő maga nem szeretett tekintélyért verekedni: Fene nagy erejét valahogyan rejtgette, tartózkodott a hivalkodástól. De ha már van valaki, aki az ő nevében intézkedik, aki mindenre örökös, amíg ő alszik s aki rá nézve sosem veszélyes, mert féreg, mert vézna, hát nem bánja! Csak csinálja a Gyöngé Ember!

S ez utóbbi, mint általában a gyöngék, akik a mások által biztosított előnyeiket szemérmetlenül használják ki, nem is bizonyult restnek. Részt vett a zsákmányok szétosztásán, a tervek megbeszélésén s ő volt mindig a legzajosabb. Miért ne, mikor akkor zúzatja szét az ellenkezők koponyáját, mikor akarja? Azonkívül ő nem saját magáért verekszik! Ő mindent az Erős Ember érdekében követ el, aki jó, aki megérdemli buzgalmát. Bizalmában ő sosem ingadozott, mert azt más támasztotta alá, olyan, aki talán sokszor kételkedett erejében s csak azért, mert minden rajta múlt. A Gyöngé Embernek nem kellett az Erős aggodalmaival törődnie. Ott hadakozott az óriás árnyékában kihívóan, felelőtlenül, mint a gyerek az apja mellett, aki anélkül, hogy fontosnak tartaná amannak tényleges testi fölényét, bárkivel kikezd. A fő, hogy hatalmat érez maga mögött, ő maga úgyszólván számít.

A Gyöngé Ember most már nem kereste a magányt, látomásai sem voltak, a cserjét nem babusgatta, ott volt mindenütt, ahol a többi s asszonyos tüntetéssel, nagyozással kedveskedett mások előtt is nagy pártfogójának. Ő nyugodtan kürtölhette ki az Erős Ember markosságát, bivalyizmait, mert az esetleges ígéreteket nem neki kellett valóra váltania. Örült, hogy elnémíthatja, megnyomoríthatja a többieket, s csak azért, mert ő volt a Gyöngé.

Egyik este azonban, amikor legtöbben már nyugovóra tértek, így szólt megint az Erős Emberhez:

– Hallod-e Erős Ember, mondok én neked valamit. Figyelsz-e rám?

Az Erős Ember most már többre becsülte a kis csuszó-mászót, talán még hálás is volt neki egyetmésért, barátságosan könyökölt elébe

– Beszélj csak, Gyöngé Ember!

– Sokat köszönhetek neked, – szólalt meg hát amaz, – talán mindent. De tudod-e, hogy ennek nem is lett volna szabad másként történnie. Gondold csak át, Erős Ember! Méltányos dolog lett volna-e téled és töleted, hogy én, aki szerencsétlenségemre csenevész testtel láttam napvilágot, itt pusztuljak el a szemetek láttára? Ugye nem! Mi szerződést kötöttünk, de tulajdonképpen szerződés nélkül is meg kellett volna engem védelmezned. Ide figyelj, Erős Ember! Hős-e az az orosz, mely csak nyúlással akar megküzdeni? Nem szégyen-e hát, hogy a többiek mind engem akartak elpusztítani, aki nyúl vagyok hozzájuk képest? Én bizony ammondó vagyok, Erős Ember, hogy szó nélkül is pártfogolnod kellett volna a Gyöngét ...

A Erős Ember tárgyalt szemekkel tapadt az okoskodóra:

– Hős-e az az orosz ... – ismételte a görnyedthátú szavait. – Bizony, nem hős az! De ...

– Várj csak, Erős Ember! – gurult eléje rögtön a vézna. Ugy-e azt már te is belátod, hogy sajnálatos dolog a gyámoltalant bántalmazni s hogy nem válik az ilyen tett senki előnyére. Te hatalmas karokat kaptál osztályrészül, a többi is, hát nekem semmi sem jutott volna ...?

Amaz a vállait vonogatta, pedig egy pillanatra talán meg is szánta az apró tülekedőt, aki ismeretlen rosszaságból kifolyólag lett rozogább valamennyiüknél.

– Gondoltam én valamit, Erős Ember! – fontoskodott a másik. – Tudod-e, hogy én sem vagyok olyan utolsó pondró? Ha neked az a fölényed, hogy erős vagy, nekem az az erősségem, hogy gyöngé vagyok! Mindenkinél aljasabb és hitványabb, aki engem bántalmaz.

Az Erős Ember nehezen fogta föl e szavak értelmét, de a kisebb olyan tüzzel beszélt, hogy akarva sem tagadhatott. Valami különös sajnálat ömlött végig egész lelkén. Miért üldöznék ezt a kis kapkodót, amikor tényleg olyan veszélytelen s amikor tényleg nem erőshöz méltó a gyöngék gyötrése? Ő összetörhetné pillanatok alatt ezt a kis viaskodó életet; de mi értelme lenne ennek? A gyöngéket tényleg nem szabad többé kizárni az őket megillető jogaikból. Az a leggyöngébb, aki őt megüti.

– Igazad van, Gyöngé Ember – mordult föl végre amaz. Ezután téged nem csak azért foglak védelmezni, mert te elvégzed az én házi ügyeimet, hanem azért is, mert méltatlan dolog a védtelen magára hagyni a veszedelemben. Így lesz, Gyöngé Ember! – és megszorogatta a hunyázkodó jobbját. – Igazad van, Gyöngé Ember!

Másnap újra félre bújtak a többiek s vagy helyeselték, vagy elleneztek az Erős véleményét. Először csak félelemből nem emeltek kezét a mindinkább szertelenkedő Gyöngé Emberre, most azonban, amióta a megegyezés értelmében az elnézésnek valami halvány erkölcsi háttere is lett, mindenkit gyöngéd, hiú és vételkedő gondolatok tepertek maguk alá. Az a legutolsó, aki engem bántalmaz ... zúgott beléjük a kijelentés. Nem volt ebben a mondatban szó sem a hatalomról, sem az izmokról, sem az Erős Emberről, egyszerű megállapítás volt az, amit a Gyöngé eszelt ki sanyargatott óráiban s most mintha mindenkit megejtett volna ez a segítségkiáltás, ez a parancs. Csak annyit tudtak, hogy ezentúl nem az Erős Ember oltalmazza a Gyöngét, hanem

a hiúság, hogy senkisémet akar utolsó lenni, az önérzet, a tisztaság, az önbecsülés, a részvét, a belátás és minden – csak az ököl nem. És nem is tiltakozhattak ellene. Tényleg, kinek fér a lelkére; hogy megkínózzon egy nyomorékot.

A Gyöngye Ember tehát mind erősebb lett. Bizalmát nem kellett egy valaki jótállásának megfelelően ekkorára vagy amakkorára zsugorítania, ő most már mindenki benn hitt. Levegőben zsongott, egyiktől a másikig ívelt a parancsoló, keserves jajszó. Senkitől sem kellett tartania, annál is inkább, mert a többiek, hiszen elsősorban a saját érdemükről vagy ocsmányságukról volt szó, jobban figyelték egymás cselekedeteit a Gyöngyével szemben, mint ő maga. A parancsot elfogadták, kénytelenek voltak elfogadni s most ennek nevében szigorú őrei is lettek ez új viszonyoknak. Aminthogy mindig így van ez, mikor sokan akarnak eleget tenni egy óhajnak s túlbuzgón mérlegelve egymás jó vagy rossz szándékait könyörtelen, esetleg égi kinyilatkoztatássá acélozzák azt. A belátás, mint valami kedves újszülött, vagy legalább is mint valami különleges jövevény, mindenkit elámitott. Jólesően gyakorolták a kegyelmet a Gyöngye Emberrel szemben s talán valami fölemelkedés vagy megtisztulásfélét is éreztek bensejükben. Csak tőlük, isteni akaratuktól függött a könyörület s ha az Erős Ember jár elő ilyen példával, aki a legderekebb, miért haboznának ők? Minden meggondolást fölülmúlt valami primitív szégyenérzet. Megküzdeni egy nyúllal? Nem, soha többé! Értéküknek, ha nem is mindenben, ezentúl nem a sziklaemelgetés lett mértéke, a nyers állati hatalmaskodásból kicsirázott az elnézés gyöngédsége s most mintha eszerint akarták volna osztályozni egymást. Az az utolsó, aki őt megüti ... De miért? Aki nyomorék ahoz, hogy öszszekaparja mindennapját, pusztuljon! Minek tartsák ki a herét, a betegeskedőt?

Ezek a kérdések számtalanszor zúdultak föl bennük, de hasztalan. A legjelentéktelenebb is örült, hogy van egy valaki közöttük, akit csak azért nem bunkózik agyon, mert az az illető alázatosan borult elébe a kéréssel: Ne bánts engem, a szegény gyöngét! Ettől kezdve mindenki uralkodott az alatta állón s jaj volt annak a hatalmaskodónak, aki több jogot akarván kisajátítani a maga számára a nyavalyással szemben, talán ítélkezni vagy végrehajtani is mert volna. A sok erős, a sok uralkodó egymást zabolázta meg. A Gyöngye lett a legsérthetlenebb.

Az idő múlt s lassan-lassan annyira természetessé vált a kímélet, hogy teljesen megfeledkeztek azokról a nyers napokról, amikor még üvöltözve ostromolták meg a messzi főnnsíkot, durván lökve félre az útból asszonyt, gyereket és tehetlent. A Gyöngye Embernek fájt a saját gyöngesége és életet akart biztosítani a maga számára. De hőstettekkel nem dicsekedhetett, ahoz nyúlt, amije volt. Le kellett gyöngyíteni a többit is, ha nem akart elszáradni a legnaptalanebb barlangban. Bele csempészte, mert mohón ragaszkodott ahoz a kis mozgáshoz is, amit szíve verése biztosított számára, a maga véznaságát az Erős Ember lelkébe, hogy így egyenlítse ki azokat a különbözőségeket, melyek lehetetlenné tették főnmaradását. És az Erős Ember nem tiltakozhatott. Izom-szemponjtjai a Gyöngye Emberéihez szelídültek, vad ösztönét valami furcsa erőtlenség ülte meg. Már nem csak a Gyöngét mérlegelte e szavak szerint, hogy az a legutolsó, aki engem bánt, hanem sok mindent. Egész lényét valami finom bágyadság igázta le. Nagy hite, mely mázsás karjaihoz fűződött, mindinkább elsenyvedt, asszonyait sem zargatta el, olyan betelten, mint azelőtt, a Gyöngye Ember beléje plántálta a saját erősségét, mely csak neki jelentett páncélt, de nem a többinek. A Gyöngye Embertől hiányzott a legősibb életföltétel: a kíméletlen erő, mely félrerugja a mellékcélokot, hogy maga magát koronázza meg a leggyőzedelmesebben, a Gyöngye Ember leborult a kérlelhetetlen hatalom elé és valami erkölcsöt imádkozott ki magából félszegen, gyámoltalanul, hogy eljátszott támpontját így valahogy helyettesítse s a mohó önzés, mely betöltötte a közösséget éppúgy, mint az egyént, nem utasította vissza azt, ami veszélytelen árnyéka volt csupán jogarának. A Gyöngye Ember keveset kívánt, kicsinységet, semmit s egyetlen sóhajával, mely éppen jelentéktelensége miatt visszhangzott a többiekben, rácsófolta a hús törvényeire, fölborította a dagadó, vértől illatos bálványt, megkötözte a ropogó öklöket, belefecskendezte mindenbe a maga tanakodó tehetetlenségét: a morált. Pedig csak élni akart

...

Néha mintha felhörgött volna egyesekben az elföldelt őszinteség, a brutalitás, mely tehernek érezte a gyöngéd korlátozást s mely lassan-lassan nem csak a Gyöngyére szorítkozott, de szándékát eltaposta a másik, aki ezekután kötelesség-félelnek érezte s többékevésbé saját jól felfogott érdekében, mert legerősebb csak egy volt s így ő is különbözőképen viszonylott a többihez, az előbbi megrendszabályozását. A Gyöngye Ember erőssége észrevétlenül fejlődött s mindenkor a jelentéktelenség látszatával. Senki nem érezte nyíltan, zökkenésesen izmai fölsőségének hanyatlását. Aki érezte, az már vagy beleszületett az új rendbe, vagy beletörődött, de végeredményben egy pillanatig sem gondolt a kútforrásra. Olyan szelíden gyilkolt a Gyöngye Ember, olyan semmitmondóan ásta alá a legvadabb, a legmohóbb állati jogot.

Szabadon sürgött, forgott a többiek között s már az Erős Embert sem tartotta fontosnak. Az ő élete most már nem az alvótól függött, az ő élete ezekután egy új közösségnek, egy ártatlan viszonyoknak lett záloga. Már a szolgálatait sem ajánlta föl olyan remegve az óriásnak s mulasztásaiért sem kívánt vezekelni. A Gyöngye Ember gyöngye volt s pöffeszkedően élt vissza ezzel az előnyével. Ő volt az, aki nem számított, amikor küzdelemről, életről volt szó, őt csak a jogok illették, a többiek bután elhamarkodott erkölcsi folytán, de a kötelességek kevésbé. Mozgalomban, vetélkedésben ő is ember volt s talán a leghévesebb, a leglelkismeretlenebb, a Gyöngye csak az önző életfönntartásban bizonyult feregnék. De senkisémet döbbsent meg ...

Maga az erős Ember is, aki hajnali, vértől duzzadó óráiban tán meg is bánta már nagy jószágát, különösen azóta, mióta a Gyöngye már nem volt olyan készséges, s mióta nem tekintette kegynek életbiztosítását, így tűnődött: Ha akarnám agyonüthetném! Szánalmas, mert alattam áll, bosszant, mert mellém tolakodik, mi tart vissza mégis? Nem tudok hozzá nyúlni! Egy roppantás és vége! Nem tehetem!

S az Erős Ember, akitől mindenki remegett, mert sziklákat pörgetett tenyerén, életében először érezte, hogy tűr, hogy tűrnie kell. Miért? Indulatait lefokozta, hallgatott. Nem vethetett véget semminek, mert nem ellenféllel állt szemben, csak egy csúszó-mászó kukaccal, aki neki köszönhette első föllélekzését s most arcátlanul él vissza fene nagy ökleivel. Nem jószágával, csak bivalyerejével! Egy roppantás és vége! Nem teheti! Szégyenletes dolog! És a többiek, akikre az ő tekintélye erőszakolta elsősorban is a belátást ... Nem teheti!

A Gyöngye Embernek már nem igen voltak rettegő percei. Ha kellett, szembe szállt pártfogójával is. Vakmerően bízott. Talán titokban már nevetgált is amazok tűrésén, noha mindenkor a saját létezését érezte a jogosabbnak, a fontosabbnak. Igaza csak neki volt, mert neki kellett okoskodásokra támaszkodnia. A többi, legszívesebben egy suhintással szeretne volna elintézni a marakodásokat. De kénytelenek voltak ettől is óvakodni ...

Egyik este, mikor a férfiak otthon hagyván előzetesen az aszszonyokat, az öregeket, a gyerekeket s a Gyöngye Embert, nem sok zsákmánnyal tértek vissza. Az Erős Ember kellenlenül baktatott viskójához. Valahogyan húzódozott otthonától. Üres kézzel tér haza! Mintha félt volna a Gyöngye szemrehányásától. Nem félt, hiszen csak egy roppantás ... De irtózott a számadástól ... Hogyan? Ő, az Erős Ember nem mer megívni azzal a semmivel? Maga sem tudta. Ez a Gyöngye Ember nagyon kihívó volt az utóbbi napokban. Félt tőle, mert olyan nyomorultul utolsó az mégis. Meg kellene fojtania az ilyen nyűgöt, le kellene hajítani a legmagasabb szikláról; de lehet-e?

Sosem érezte még magában ilyen elburjándozottnak ezt a tehetetlenséget. Undorodik a leszámolástól, mert az a másik még sosem nyargalt a vad után és azért volt mindenkinél követelődzőbb. De csak nem törődik azzal a hitvánnyal? Ideje már, hogy véget vessen az egésznek! Mit bánja ő, ha rátámad is a többi. Azt sem bánja, ha agyonverik őt is a bolondok. Ha mind össze áll, igaz, csak elbirnak vele, de mégsem tűri tovább! Ha egy szót szól az a semmi, szétlocscsantja a koponyáját. Mi köze neki a görnyedthátúhoz? Pusztuljon! Mikor elébe lépett, a Gyöngye Ember kíméletlenül ripakodott rá:

– Te tőled, Erős Ember, bizony éhen veszhetnék! – és féktelenül, sértően állt elébe. – Szégyeld magad!

Az Erős Embert, aki elé még senkisé is mert állni így, korholólag megbénította ez a váratlanul nagy vakmerőség. Tudta, hogy túlságosan fönnhéjazó a csenevész, de ez a fellépés, ez a szembekerülés felülmúlta elképzelését. Karjaiban vánnadni érezte az izmokat. Nem teheti! Némán, óriási erejébe abróncozva, tuskóként hevert le vackára. Nem teheti, nem teheti! Csak egy lépésébe kerülne s úgy érzi, hogy ez a lépés több az életénél. Úgy érzi, hogy ő is összeomlana a másikkal együtt. Nem teheti! Mi változott meg benne, a kurjongó, bömbölő baromban? Meghátrál a nyúl előtt, mert néhány pillanatig azt hitte, hogy annak élete is ér valamit. S most már nincs visszafelé út. Ásítózva, nyújtózkodva fojtotta meg saját hatalmát, a vad, igaz tülekedés hatalmát egy beteg mérlegelés kedvéért. Nem teheti!

– Szégyeld magad! – recsegett tovább a Gyöngye Ember settől kezdve ő parancsolt.

(Szeged)

*Berezeli Anzelm Károly*

## ELÉGIA EGY TEMPLOM HALÁLÁRA

Ez illat-lelkű templom  
holnap lélektelen rom:  
tömjénnel tölt falából  
kövön kő nem marad.

Harangja bizva kondul,  
de a vén falakon túl  
állványok erdejében  
új dóm vert gyökeret.

S az állványok ha tünnek,  
zengő bokrétaünnep  
jöttén az ódon egyház

kulcsát veszejt majd,

kulcsát, mely nemzedékek  
hitének menedéket  
tárt sugaras rorátén,  
borús vigilián.

Sürgés-forgás, sietség.  
S a fürge kőművesnép  
művét ha betetőzte:  
az agg toronyba vág.

De még e nyári estén  
megroskadott keresztjén  
a fák mögé hanyatló  
nap fénye hamvadoz.

S ormán egy fáradt fecske,  
Jóisten kőművesse,  
gazdája mérhetetlen  
hatalmát hirdeti.

S leszáll az este végkép  
s megtéveszt a setétség:  
a régi templom épét  
s az új: romot mutat.

Csákány alá ítélt ház,  
hűséged engem példáz!  
Mert hűség háza lelkem,  
akár e templom itt:

ormán ég madarának,  
oltárán ég Urának  
szállást ad áhitattal  
lerontatásaig.

(Szeged, 1924 augusztus)

*Rédey Tivadar*

## JOSEPHUS SZOBRÁNÁL BÉCSI EMLÉK

Fönségesen, mégis jóságosan  
Ül érclován cézár a Burg mögött,  
Mint hú Titusz, mint bölcs Mark Aurél.  
A déli nap is mosolyog fölötte,  
Bár birodalma napja már lement.  
Az emberek tolonganak a téren,  
A nagy szobor tövén kis emberek,  
De élők és az élet hatalom,  
Az ország és a dicsőség az élet.

Egy kapu aljában sáppadt, sovány  
Síránkozó koldúsanyóka gunnyaszt  
Köhögő kislányt tart a karjain  
És várja fáradtan az alamizsnát,  
Mintha a déli nap is elborulna

Egy pillanatra, hogy rájuk tekintek.  
– Ó boldogító cézár, Josephus,  
Ki népeket váltottál volna meg,  
Lám, ércben tündöklő formád előtt  
Még mindig ott virraszt a nyomorúság,  
Hiába tárja karjait feléd  
Hiába intesz néki érkezeddel  
Fönségesen, mégis jóságosan,  
Már minden tartományod elveszett,  
De a szegénység él s uralkodik még!

(Szeged)

*Juhász Gyula*

## A RABLÓGYILKOS – EMLÉK –

### I.

Csöngettek a lakásom ajtaján.

– Jaj Istenem, – rohant be a következő pillanatban Julis, a szobaleányom, aki nem tudott másképen beszélni, csak lelkendezve, – egy orosz keresi a nagyságos urat.

– Bocsássza be, – szoltam nyugodtan. Engem egyáltalán nem lepett meg orosz vendég látogatása. A forradalmak alatt sokféle orosz megfordult nálam és Wrangel tábornok vállalkozásának szerencsétlen összeomlása után, amikor Konstantinápolyon keresztül valóságos orosz népvándorlás indult meg nyugat felé, szinte egymásnak adták a kilincset az emigránsok, akik között, mint később kiderült – sok ál-emigráns: emigráns bőrbő bűjt bolsevik ügynök volt.

Magas, karcsú ember lépett be a dolgozószobám ajtaján. Borostás arca, csapzott, szemébe lógó haja, kétségbeesett tekintete, jól szabott, de kopott és pecsétes ruhája rögtön elárulta, hogy szerencsétlen helyzetben van.

– Bocsásson meg, – kezdte látogatóm, – herceg Padojevskij Nikolajevics Dmitrij vagyok. Egy könyvkereskedés kirakatában orosz regények címlapján olvastam a nevét. Bementem és megkérdeztem a lakáscímét. Nem fogom soká zavarni ...

– Kérem, – szoltam óvatosan, – foglaljon helyet. Egyáltalán nem zavar.

Megkínáltam cigarettával: Rágyújtott és tovább mentegetőzött:

– Nem akarom sokáig zavarni. Orosz menekült vagyok. Óh tudom, tudom ... Sok a megbízhatatlan az emigránsok között. Itt vannak az írásaim ... Valami foglalkozást szeretnék. Tisztességesen tudok németül, franciául, angolul, tudok zongorázni ... Értem, értem, – nem okvetlenül ilyen előkelő foglalkozást: követ törni, erdőt irtani, fát vágni, vagy talán be tudna ajánlani valahová kocsisnak ... nagyon jól értek a lóhoz ...

Gyorsan, hadarva beszélt. Talán nem akart sokáig terhemre lenni, vagy talán gyorsan túl akart esni a megalázkodáson. Látszott rajta, hogy parancsoláshoz van szokva és nehezeére esik a kérés.

– Szívesen állok rendelkezésére, – feleltem én rövid gondolkodás után. – Majd érdeklődöm ismerőseimnél és egy pár nap múlva legyen szerencsém, vagy talán adja ide a lakása címét.

– Egy pár nap múlva? – kérdezte ijedten.

– Egy pár nap múlva már késő lesz. Két nap óta nem ettem és ez idő szerint nincs egyetlen egy fillérem se.

Csöngettem a szobaleánynak.

– Óh, nem azért mondom, – tiltakozott vendégem, – ne értsen félre. Nincs jogom ...

– Kérem, – feleltem én, – hasonló helyzetben ön se utasított volna el, ez csak viszonyosság, legyen szerencsém ... Egy csésze teát elfogadhat tőlem ...

– Óh, nem, nem, – válaszolt a herceg fülig pirulva. – Mit fog gondolni rólam? Munkát szerezzen nekem, örök hálára kötelez. Én nem akarok koldulni, nem könyöradományokat gyűjtök. Nincs olyan alávaló munka, amit el ne vállalnék. Szívesen elmegyek trágyát hányni, elmegyek csatornamunkásnak, csak ne kelljen koldulnom és éhezni, mert ez ... alávaló, utálatos érzés mind a kettő ...

– Elmenne-e pincérnek? – kérdeztem én, de a következő pillanatban magam is megdöbbsentem, hogy ilyen sértő ajánlatot teszek neki.

– Óh, a legnagyobb örömmel!

– Erről esetleg lehet szó. Egy körúti kocsmában ismerem a tulajdonost. Beszélék vele.

Je vous en prie, – mondta a herceg franciául.

Szobaleányom behozta a teát és a herceg hosszas unszolás után beleegyezett, hogy vendégem legyen.

## II.

Pár nap múlva fölkerestem a herceget abban a kocsmban, ahol sikerült foglalkozást szerezni számára borfiúi minőségben.

Későre járt, a vendégek haza mentek, csak az egyik sarokasztal mellett turbékolt még egy szerelmes pár. Talán fiatal házaspár volt, talán régen nem látták egymást, mert folyton beszéltek, – nem úgy, mint a régi házastársak. Farkasszemet néztek, aztán a leány, – talán fiatal menyecske, a szemébe fűjt a férfinak, hogy hunyorítson és mind a ketten nagyot nevettek. Vagy a férfi könnyörgő tekintettel csücsörítette előre ajkát, hölgy e tagadóan rázta meg fejét, miközben egyik hajfonata incselkedően csúszott ki kalapja alól.

A herceg mellém ült, szép keskeny fejét lehajtotta karcsú, fehér kezére. Nagyon szomorú volt. Oroszországból szörnyű hírek érkeztek: terror, tömeges mészárlások, megölték a herceg rokonait is.

– Úgy érzem, – szólta a herceg halkán, – hamarosan kitombolja magát a terror. Megölték mindenkit, aki nem tudott rabszolgájukká lenni. Nyugodtan hazamehetnék. De ha tévednék is, akkor is megyek, mert így nem bírom már soká. Egy év alatt összekuporgatok annyit, hogy a Fekete-tengeren át hazamehetek.

– De hiszen ön sem tud rabszolgájuk lenni. Önt egy év múlva sem fogják szívesen fogadni. Tudják, hogy ellenségük és amint fölismerik, rögtön föbe lövik.

– Óh, ön téved, kedves uram, – felelte a herceg. – Ön ezt nem érti. Én, amint haza érkezem, amint Odesszában hazai földre teszem a lábamat, azonnal föbe lövöm magamat.

– Ennek ugyan nem sok értelme van, – jegyeztem meg aggodalmasan.

– Úgy? Nem sok értelme van? Próbálja csak meg, legyen csak távol éveken át a hazájától, – nem, nem is jó szót használtam, – ez nálunk elvont valami, – attól a háztól, amelyben született, attól a kerttől, amelyben mint kis gyermek szaladgált, a faluja templomától, vecsernyére hívogató harangszavától ... Óh, nem a hazámba, nem az egész, nagy Orosz Birodalomba vágyom én vissza, hanem a falumba ... Tudja, a kertem végében van két magas jegenyefa, nyáron sárgarigó riog rajta, télen szarka csörög, róka ugat esténként a tövében, amely a tyúkólaimból a legszemtelenebbül lopkodja a baromfit ... És ... ne nevéssen ki ... azért kívánkozom haza, hogy ... hogy lássam ... azt hiszi, örült vagyok? – hogy lássam és megriaszthassan rókakomát ... Este, ha lefekszem az ágyamba és haza érzem magamat, róka-ugatást hallok mindig. Ha otthon lehetnék és látnám, hogy viszi sántikálva, nevető, sunyi arccal a legszebb kakasomat, dehogyan is lőnék rá ... azt mondanám: vidd csak, csintalan ravasz, vidd, de ha holnap megint eljössz, kiporolom az irhádát ... Tudja, szeretem a rókáimat is, hozzátartoznak a házamhoz, vendégeim, a házamból élnek, közös koszton vannak velem, az én tyúkjaimat eszik ők is, én tartom el, én táplálom őket, az én földjeimen laknak ...

Új vendégek érkeztek.

– Pincér, egy liter bort!

A herceg fölugrott, megtörölte szemét a hóna alatt tartott szalvétával és kisasszírozott a söntésbe.

## III.

Kiszolgálta a vendégeket és pár perc múlva újra mellettem ült.

– ... mondja meg, miért éljek, miért dolgozzam itt? Hogy esetleg egy kis pénzre tegyek szert és tudjak a Café Françaisban pezsgőt inni, meg kiöltöztetett éjszakai némberekkel mulatni? – Megvetően legyintett a kezével. – Én nem látok más célt magam előtt, mint haza menni, föbe löni magamat és otthon, hazai földben tovább folytatni az életet ott, ahol két évvel ezelőtt abba hagytam: hallani a harangok szavát, melyeket a dédapám vett a falunak, a nagy bimm-bammot, meg a kis kotnyelest, a hazai szél suhogását a hazai jegenyefák között ... óh, maga nem hiszi, mert még nem próbálta: más dalt dúdol az idegen fák között az idegen szél, mint az otthoni fák között az otthoni és más hangon ugat az itteni állatkertben a róka, mint otthon, az én kertem végében, más szaga van a földnek, a mezőnek, a trágyának, és az a szellő, amely itt, a maguk gyönyörű földjén idegessé tesz és vérig bosszant, otthon ... csók, az apám, nagyapám, az őseim porát csókolja a számba, meg a fogam közé ...

– De ha föbe lövi magát, mihelyt otthon partra lépett, mindezt már úgy sem fogja érezni, – még ha otthon, a kertje végében, a rókák mellett temetik is el.

– Honnan tudja? – kérdezte, különösen, szinte gyűlölettel tekintve rám.

– Valószínű.

A herceg tekintete könnyörgőre olvadt.

– Ne bántson, kérem, ne bántson, az Isten szerelmére, legalább a hitemet hagyja meg. Ha még ebben sem hihetek, miben higgyek? Bocsásson meg, talán nem egészen logikus, amit beszélek, de éppen elegendő okom van rá, hogy zavart legyek. Nem születtem pincérnek ... és az adott körülmények között kötelességem boldognak éreznem magamat, hogy pincér lehetek ... Egyik percben elszorul a szívem, hogy a következőben valami

boldogság-félében túlradjon. Képek tolnak emlékezetembe és fájni kezd tőlük valami a keblemben, pedig egyáltalán nem fájdalmas képek. Egy szín, egy hang, egy felhőfoslány ... és felújul bennem egy sereg honi emlék s mialatt gyönyörködve nézek magam elé lelki szemeimmel, szívemből csorog a vér, és fáj a seb, mintha tört döftek volna belém ... Tegnap délután egy nagy, fehér felhőtömböt pillantottam meg a Gellért-hegy fölött. És egyszerre eszembe jutott egy szép nyári délután ... a folyóparton ültem ... kék volt az ég, csodálatosan, gyönyörűen kék, olyan kék volt, drága barátom, mint az óceánok a térképeken, mint a búzavirágmező. A hanyatló nap sugarai csodálatosan világították meg a szigeten a kerekerdőt, amely a rezgő nyárfá fehér lombjaival hálásan bólingatva köszönte meg a napsugarak csókjait és egyszerre – az erdő mögött, valahol messze, mélyen az ég kékjében feltűnt egy fehér pont, amely egyre közelebb jött és egyre nagyobb lett, míg végre óriási, hófehér felhőtömb formájában jelent meg a szemem előtt. Nem volt semmi különös ebben a felhőtömbben és mégis ...

Arca megrándult, két szeme telebuggyant könnyel.

– ... míg otthon voltam, nem tudtam, micsoda kincs nekem az, ami körülöttem van. De amikor ábrándjaimon, meg éjszakánként, álmaimon keresztül megismertem, óh megszerettem, igazán, forrón és kész vagyok meghalni érte. Gyakran álmodom haza ... – bűbajos, gyönyörű álmok! ... – és – talán már nem is ismerem a valóságban otthonomat, mindent besugároz álmaim vakító koloritja ...

– Pincér! Egy pohár sört!

A herceg fölugrott és kiszolgálta a vendégeket.

Amikor újra visszaült mellém, elgondolkozva, némán ült egy pár pillanatig, aztán újra megszólalt:

– Egyébként pedig, hogy mi van *odaát*, bocsásson meg, de azt én sokkal jobban tudom, mint ön. Én már kétszer is jártam ott, hiába néz rám olyan különösen, – már kétszer tértem vissza onnan. Egyszer, – úgy emlékszem rá, mintha ma történt volna: súlyos beteg voltam, akkoriban még nem hívták spanyol náthának: egészen közönséges, de annál súlyosabb orosz influenzában feküdtem. A lázam hirtelen szökött fel. Anyám meghőmérőzött és betakart: negyven és fél fokos lázam volt. Hirtelen valami furcsa dolog történt velem: úgy éreztem, hogy zuhanok lefelé, szemem elsötétült, egy pillanatra elvesztettem az eszméletemet és a következő pillanatban megkönnyebbültem, mintha nem volna már testem, valami furcsa sötétbarna mezőn igyekeztem valahová. Az ég olyan volt, mintha rozsdás rostával takarták volna be, a föld fekete, a levegő ólomzürke. Alig láttam pár lépésnyire az ismeretlen, idegen és mégis otthonos vidéken, de jól éreztem magamat, vidám voltam, tudtam, hogy nem történhetik semmi bajom ... Egyszerre csak a fejem fölött kétségbeesett sikoltozást hallottam és ... és kinyitottam a szememet. Tudja, mi történt? Fölsírt az anyám ... Sokszor nevettem a parasztok buta hiedelmén, hogy a halottat föl lehet sírni. És ime, a saját esetemben győződhettem meg róla, hogy lehetséges. Mert én már halott voltam, a lelkem már a túlvilágon járt, amikor az anyám rámborulva sikoltozni kezdett ... és erre tértem magamhoz. Hogy másodszor mit láttam? Ugyanazt! Odaát nincs nagy változatosság. Mindössze egy nagy-nagy, komor, bolthajtásos kaput láttam még, amelyen túl átláthatatlan, sűrű sötétség kezdődött ...

– Ön igazolni akarja azt, hogy a logikájában zavarok mutatkoznak, – szóltam én. – Gratulálok, mert ez igazán a legteljesebb mértékben sikerült.

Kezet nyújtottam a hercegnek és távoztam.

Különös, gyanakvó, szinte gyűlölködő tekintettel nézett utánam.

#### IV.

Néhány hónapot vidéken töltöttem, egy kedves földbirtokos családnál és meg is feledkeztem az én orosz hercegemről. Nem írtam neki egy sort sem, a gondtalan falusi élet teljesen ellustított. Csak amikor hazajöttem, jutott eszembe újra és hirtelen aggodalom szállt meg. Úgy éreztem, hogy a herceggel távollétemben valami történt. Szemrehányásokat tettem magamnak és elhatároztam, hogy este fölkeresem a kocsmában.

Bánatos őszi idő volt. Délután három órakor már beesteledett. Kavargó, sűrű fellegek takarták az eget. Az ablaküvegen az esőcseppek csikokban csurogtak végig. *Híves, borongós őszi nap* ... Igen, az én lelkemben is benn ült a fájó unalom.

Hallottam, hogy a lakásom ajtaján csöngetnek. Az előszobaajtó kinyílt, valaki belépett az ebédlőbe. Egy darabig csönd volt, aztán egyszerre fájdalmas akkord sírt fel ... És halkán zokogott el a zongora valami bánatos dallamot, amely nagyszerűen illett az őszi eső szomorú petyegéséhez. Máig sem tudom, mi volt ez a dal: Csajkovszkij, Moszkovszkij, Rubinstein, Chopin, Glinka-e, vagy látogatóm – rögtön kitaláltam, hogy a herceg, – lejátszotta azt a kottán amit az esős őszi szél csapkodott útközben a fülébe? Egy végső, diszharmonikus sikoly, a basszus-hangokon elhaló, csuklásoktól szagatott zokogás ... és a következő pillanatban előttem állott a herceg, a szeme alatt elkanyarodó, fekete karikákban, mint valami esőcsatornában görögtek végig a könnycseppek.

– Búcsúzni jöttem, – szólt a herceg rekedten.

– Búcsúzni? Hova készül? – kérdeztem meglepődve.

– Haza. Odessza felé ...

– De hiszen ott rögtön lelővik, amint partra lép!

- Ne féljen, nem lesz idejük rá. Én hamarabb elintézem.
- Örült! – tört ki belőlem önkéntelen.

– Meglehet, hogy igaz van. És én mégis indulok. Mostanában hallottam hangokat. *Odaátról*. Mit néz rám olyan különösen? Odaátról szólítottak. Háromszor szólított nevemen az apám. Hiába mereszi a szemét, én nem vagyok kacsa és az apám sem volt az; elhiszem, hogy a kacsának nincs lelke, szelleme és elmúlása után nem marad belőle egyéb, mint a csontja, amelyről lerágták a húst. Az én apámnak a szelleme azonban ma is él, ő szólított, ő látja, hogy jobb lesz nekem odaát és hív és én megyek. A körúton, a legnagyobb zajban egyszerre, mintha az első emeletről kiáltottak volna le hozzám, a nevemet hallottam: Mitya! És most már harmadszor történt ez meg velem. Mennem kell. A pénz együtt van: nem loptam, nem gyilkoltam érte, igaz, megvallom, nem is egyenes úton szereztem: kártyán nyertem ... Gyanús oroszok kezdtek járni a kocsmába. Sokat ittak, sokat költöttek. Egy este, amikor egyedül maradtak, kártyázni kezdtek, én leültem közéjük és elnyertem a pénzüket. Részegek voltak ...

Eltátott szájjal néztem rá.

– Mit csodálkozik? – kérdezte. – Miért ne nyertem volna el, amikor ők úgyis elitták volna ... És aztán kidobtam őket. Utolsó, piszkos nép volt, nem érdemeltek mást ...

– De miért nem ül le? – kérdeztem, rámutatva az egyik karosszékre.

– Nem tudtam, hogy megengedi ezután a vallomás után.

– Érdekel a sorsa, – válaszoltam óvatosan.

– Kidobtam őket, – folytatta rövid szünet után, – mert alávalóan gondolkoztak. Aljasul nyilatkoztak olyan dolgokról, amelyek előttem szentek. Gyalázták a Mindenhatót, a Hazát, az embert, az emberi érzéseket. Amikor már elnyertem a pénzüket, bölcsekedni kezdtek. Pálinkát ittak és úgy bölcsekedtek. Nem akarom untatni azzal a sok zöldséggel, amit összehordtak ...

– Mégis, mit mondtak, hogy úgy megharagudott rájuk?

– Hogy mit mondtak? Az egyik az Istent tagadta, a másik megtoldta azzal, hogy nincs erkölcs, a harmadik kijelentette, hogy az ember a leghülyébb és legelbizakodottabb lény a világnak. A hajszálon élősködő mikrobák szerint ugyanannyit tudnak a világról, mint mi és számukra egy másik embernek a hajzata a Mars-csillag. Kétségkívül ők is török azon a fejüket, laknak-e vajjon azon a Mars-csillagon hajmikrobák? Sőt megfűrik a koponyabőr epidermisét is és ez ugyanazt jelenti náluk, amit nálunk a föld kérgének a megfűrése. Borzasztó gyorsan szaporodnak és igen rövid idő alatt elpusztulnak. Számukra a fejmosás az özönvíz, a diluviális kor és aki a fejmosás után, a leghosszabb hajszál végén életben marad, az Noé, akit a késői unokák még ezer perc múltán is, – mert náluk pár perc az élet, – emlegetnek. A nagyobb haj-élősdiek náluk a mamutok, az izzadás fölfakadó talajvíz, a brillantine a hét bő esztendő és a megkopaszodás a világ vége. És okosabbak, mint az emberek, mert ők tudják azt, amin a hülyeemberek ezer meg ezer esztendő óta hiába török a fejüket, hogy van-e világ vége és hogy őket az ő földgömbjük magával hozta a világra, elevenen, az ő világuk teremtése az ő születésük pillanatával összeesik. Náluk is ugyanazok a létviszonyok, mint nálunk: a hajszálon esznek, isznak, betegeskednek és pusztulnak és amikor a szerelmes férfi megsókolja a nő haját, a csók mennydörgése világokat rombol ott össze. És hogy az Isten annyit törődik velünk, amennyit mi törődünk a fejünkön élő hajmikrobákkal: időnkint lemossuk sóborszesszel, hogy az élősködőket kiirtsuk a hajunkról ... Nem birtam tovább ezt a zagyalékot. Kituszkoltam őket és ... felmondtam a gazdámnak. Én ember vagyok és nem mikroba, engem a szent emberi érzések tesznek emberré, én az érzéseim, meggyőződéseim rabja vagyok, én megyek haza ... a falumba ...

Ijedten, kérdőleg néztem rá. Valami különös zavarodottság fejeződött ki szemében.

– Én ember, erkölcsi lény vagyok ... Én szükségesnek tartom a földi igazságszolgáltatást ... Nekem meg kell halnom. Igen, lakolnom kell, mert én bűnös, nagyon bűnös ember vagyok. Nekem meg kell halnom, de otthon ... az a kegyelem. Maga nem tudja ki vagyok én. De – ha bűnös vagyok is, Isten teremtménye vagyok és nem fejkoszmó. Én csak úgy élhetek, ha nincs rajtam egyetlen egy makula sem, mintahogy a fejemen sincs – erre leteszem a hét főesküt, – egyetlen mikroba sem. A lelkemen, a becsületemen sem lehet makula. És mert van, én itt nem élhetek, vezekelnem kell halálommal, mert szörnyű bűn súlya nyomja a lelkemet. Én – a büszke, vallásos herceg, – rabló, közönséges rablógyilkos vagyok ... Az Istenért, ne nézzen rám olyan fenyegetően ... Ne jelentsen föl: a bíróság fölmentene, de a törvényszéki eljárás hosszú időre megakadályozna abban, hogy vezekeljek ...

Elhallgatott. Az ablak külső, bádogpárkányán egyhangúan, komoran doholt az őszi eső.

Pár percig némán ültünk. Aztán a herceg nagyot sóhajtott és folytatta:

– Az én esetem annál különösebb, mert amikor a rablógyilkosságot elkövettem, az elrabolt értéket tízezerszeresen meg tudtam volna fizetni. És a körülmények, sőt erkölcsi, becsületbeli kötelességem kényszerített rá, hogy raboljak: a feleségem és pályás kis fiam élete függött ettől. Az eset olyan borzalmas, hogy szinte komizság tölem, ha elmondom és megrontom vele a hangulatát, talán tönkreteszem az éjszakáját, sőt esetleg megrendítem hitét az erkölcsben. Mert igenis állítom, hogy kötelességem volt megölni azt az embert, aki nem vétett nekem, akit talán épen olyan irtózatossá körülmények között várt haza a felesége, meg a gyermeke, mint az enyéim engem.

– Teljesen megőrült, – gondoltam magamban elborzadva.

Az eset titokzatossága azonban felcsigázta kíváncsiságomat és biztatni kezdtem. Éreztem, hogy ez az ember, akinek alakja, hangja, megjelenése, sorsa, gondolkozása teljesen különleges; egyéni volt, akiben nem volt semmi sablon – bizonyára nem úgy és nem azért gyilkolt, ahogy és amiért az átlaggyilkosok.

A herceg behunyta a szemét, könyökét térdére támasztotta, arcát tenyerébe fektette és remegő hangon folytatta:

– Esküszöm az élő Istenre, a Mindenható Atyára, hogy ... Valaki csöngetett. Néhány pillanat múlva három orosz állott a szobám ajtajában. A herceg végignézett rajtuk, fölkelt és szó nélkül távozott.

## V.

A három orosz a Nemzetközi Antibolsevista Bizottság magyarországi albizottsága volt. Az egyik – már csak a keresztnévére emlékszem, Fedornak hívták, – előadást is tartott a régi képviselőházban a bolsevizmus borzalmairól.

Megkérdeztem, hogy mivel állhatok rendelkezésükre.

Pénnel kellett nekik, sürgősen, azonnal, mert utazniuk kellett ésnem volt egy vasuk sem. – Az a hamiskártyás herceg, – mondta Fedor barátom, – kifosztott bennünket az utolsó fillérig.

– De uraim, – válaszoltam én, – mit gondolnak felőlem? Hiszen, ha volna annyi pénzem, amennyivel önök hárman Berlinbe utazhatnak, – én magam utaznék el legelőször. Örülök, hogy egyik napról a másikra megélek.

Eleinte kérlelőre fogták a dolgot, aztán könyörögni kezdtek, végül megfenyegettek, hogy ha nem adok pénzt, nagyon megbánom. Volt egy pár száz koronám, odaadtam nekik, csakhogy megszabaduljak tőlük. Becsületszavukra fogadták, hogy Prágából megküldik: máig sem küldték meg. De talán nem is volt többé módjuk ilyen hitvány földi dolgokkal foglalkozni. A komitét ugyanis, amint egy héttel később egyik orosz lapban olvastam, – Berlinben elfogták, mint bolsevik ügynököket és ... akkoriban könnyen osztogatták a halált.

## VI.

A herceget három napig nem láttam és már azt hittem, útra kelt Odessza felé. A harmadik nap estéjén váratlanul betoppant.

– Elutaztak a gazemberek, – mondta fogcsikorgatva. Én, amint öntől elmentem, azonnal a sajtófőnökhöz hajtottam és jelentettem neki, hogy ezek a gazemberek bolsevik röpiratokat csempésztek be az országba és mialatt antibolsevista előadásokat tartottak, az alatt a nép között bolsevista propaganda-iratokat osztottak szét. Tudja mit mondott a sajtófőnök? Benyúlt a fiókjába és megmutatta nekem a detektiv-jelentéseket, amelyek igazoltak engem. De viszont kijelentette, hogy nem léphet föl ellenük, mert az egész sajtó tele van dicséretükkel és a közhangulat javítására hasznos volt az ő nyilvános antibolsevista előadásuk. – Azt hiszem, maga a sajtófőnök is adott nekik pénzt, hogy minél előbb tűnjenek el. Szerencséjük, mert – látja ezt a revolvert? – Én nem sajnáltam volna tőlük három golyót!

– Érdekes emberek önök, oroszok, – feleltem én. – Itt állottak szemtől-szembe egymással, kölcsönösen inni akartak egymás véréből és akkor érik meg teljesen az elhatározásuk, amikor már kései. A herceg elgondolkozott.

– Látja, önnek igaza van. És ebben különbözünk mi önöktől, magyaroktól. Önök meg mindent elsietnek és akkor gondolják meg, mit csináltak, amikor már késő. Önök temperamentusabbak, önöknél sokkal gyorsabb az elhatározás. És végeredményében talán nem is bánom, hogy nem lövöldöztem le őket. Újabb gyilkosságokat szedni a nyakamba, bíróság, ítélet, – talán soha sem jutottam volna haza Odesszába. És megterhelni a lelkiismeretemet egy újabb ... Óh ...

A herceg lehajtotta szomorú, szép keskeny fejét.

– Pedig nem lehetett másként: Az én helyemben mindenki így cselekedett volna. Minden becsületes ember elkövette volna ezt a rablógyilkosságot. Mert az volt. Az! ... Nagy szenvedések árán átvergődtünk a határon és eljutottunk Lembergbe. A feleségem megfázott, magas láza volt, elapadt a teje. A kicsit napok óta nem tudtuk megfűroszteni, kis testét fölette az izzadság, meg a nedvesség. Reggel volt, amikor megérkeztünk. Gondolhatja, hogy az ősi ellenség földjén nem fogadtak bennünket valami szívesen. Egy liter tejért egy dollárt fizettem, lakást azonban egész nap hiába kerestem. A szállodák zsúfolva voltak, magán-lakásban pedig hogy is adtak volna szállást három züllött kinézésű oroszoknak, akik közül egy súlyos beteg volt, egy pedig síró csecsemő. Estig szaladgáltam össze-vissza a városban, míg végre egy külvárosi szálloda portásának megesett a szíve rajtam és az udvari folyosó végén, a fürdőszobát ideadta nekünk – egy éjszakára öt dollárért. Nem sajnáltam a pénzt, – majd dolgozni fogok, ha elfogy a pénzem, – gondoltam magamban, csakhogy egyszer tető alatt vagyunk végre! Feleségem rögtön lefeküdt a fürdőszoba keskeny, kényelmetlen díványára, maga mellé tette a gyereket, én pedig kimentem a portáshoz alkudozni, hogy akármilyen áron kerítsen nekem fát, hogy begyűjthassak. Hiába volt minden könyörgés és ígéret: akármilyen valószínűtlenül hangzik is, arany-súllyal fizetve sem tudtam fát keríteni. Künn harmincfokos hideg volt, szobánkban a fürdőkádban be volt fagyva a víz. A kis fiam kék volt a

hidegtől, meg az egész napos sírástól, a feleségem már eszméletlenül feküdt a díványon. Kétségbeesésben vad gondolat villant meg agyamban: reggel, amikor megérkeztünk, láttam, hogy a podzamkai pályaudvaron fát raktak ki. Nem volt időm a gondolkozásra: kabátom alá dugtam a hátizsákomat és kisurrantam a szállodából.

– Az utcák sötétek voltak, olyan háború utáni világítás volt: csak minden tizedik lámpa égett, de az is alig adott nagyobb világosságot, mint egy júniusi Szent János-bogár. A revolveremet előkészítettem, hogy ha valaki föl akarna tartóztatni, vagy meg akarna akadályozni munkámban, szó nélkül lelövöm. Lábom alatt ropogott a keményre fagyott hó, fejem körül örült sivítást rendezett az orkán, a szívem dobogott, a halántékomban úgy lüktetett a vér, hogy hallottam. A torkom kiszáradt és a homlokomról csurgott a veríték. Nem tudom, mennyi idő alatt értem oda és hogy jutottam át a kerítésen, csak arra emlékezem, hogy amikor a hátizsák – fával tele – már a hátamon volt, egyszerre egy mozgó alakot vettem észre a sötétben. Odalapultam a farakáshoz. A sötét alak egyenesen felém tartott. Egyre közelebb, közelebb. Elővettem revolveremet és – elsütöttem. A sötét alak végigvágódott a havon. Gyanús volt a zuhanása s ezért óvatosan felé haladtam, a farakáshoz lapulva s – amikor már csak egy pár lépésnyire voltam tőle, egyszerre fölemelkedett és rám lőtt ... A következő pillanatban én is újra lőttem, aztán egész közletről még egyszer belélőttem. Meghalt. A szél bömbölt, a faágak recsegetek, talán azért nem hallották meg az őrszobán a lövést, vagy talán meghallották, de senkinek sem volt kedve és bátorsága kijönni a sötétbe, – elég az hozzá, hogy hazajutottam, hátamon egy rakás fával. Meg vagyunk mentve, meg vagyunk mentve, ujjongott a lelkem, amikor benyitottam a fürdőszobába. Meg vagyunk mentve, mondtam hangosan, amint bezártam magam mögött az ajtót. Meggyújtottam a gyertyát. Szegény kis fiam már kiszenvedett, a feleségem pedig eszméletlenül feküdt a hideg kőburkolaton. Harmadnapon ő is meghalt ...

– Tudja, nem tisztán a büntudat, – óh, ha a feleségem, meg a kis Mityám élne, dolgoznék tovább, húznám az igát, – de így? Se hazám, se házam, se családom, se barátom – ott akarok lenni az igazságos, mindenható úr előtt, aki megbocsátott még a keresztre feszített rablógyilkosoknak is ...

Már az ajtóban állott, amikor hirtelen visszafordult és megszólalt.

– Mielőtt örökre elválnánk, még mondani akarok önnek valamit. Talán nem fontos, de úgy érzem, csak használok önnek azzal, ha elmondom. Ön nagyon rossz politikus. Ön azok közé az emberek közé tartozik, akik csak az ár ellen szeretnek úszni. Soha sem fog elérni semmit, mert mindig az ár ellen fog úszni. Becsülni fogja mindenki, de pozíciója soha sem lesz, mert mindenki tudja, hogy vérében ellenzéki: csakazértis magyar. Igen, önök magyarok általában ilyenek. Azért érvényesül önök közt minden sváb, német, tót, lengyel, mert azok meg az árral úsznak: alázatosak, hízelgők, engedelmesek, jó politikusok. De én jobban szeretem önöket, a dacos, kemény magyarokat, akik mind egy-egy király méltóságát és akaratát hordozzák magukban, akik – mint ahogy a kőszáli sas a repülőgépet, különös szeretettel támadják meg azt, ami legyőzhetetlen. No, Isten önnel! Kár, hogy nem hisz a szellemekben, mert úgy megszerettem önt, hogy halálom után is meg fogom látogatni.

Hangosan, erőltetetten föl kacagott.

– Isten önnel!

Kinyitotta az ajtót és a következő pillanatban elnyelte szemem elől az esti sötétség.

Örökre.

Mert soha sem láttam többé.

## VII.

Egy hónap múlva véletlenül kezembe került egy odesszai újság. Amint kinyitottam, rögtön a szemembe vágódott Padojevszkij barátom neve.

Karakter volt: nem játszott a szavával.

A zsebében talált levél kívánsága szerint kertje végében temették el, az árokban.

Hallja-e vajjon faluja harangjának szavát, a nagy bimm-bammot, meg a kis kotnyelest? Hallja-e vidám ugatását ravaszul mosolygó rókáinak? Látja-e vajjon, hogy oszladoznak már az ólomfellegek hazája felett?

(Budapest)

*Gilárty Zoltán*

## HARMONIKASZÓ

Szelid estéken,  
Mikor fáradtan ültök, hullott emberek  
S a csillagsugár fázlódvá fölremeg,  
Valami csüggedt, vén padon  
Harmonikázni szeretnék nektek.

Vidám és kedves nótákat húznék én,  
Hogy felviduljatok a pesti udvarok  
mély gödreiben munkától lihegők,  
Mikor a sovány estebéd  
Izzadsággöngyöt ver homlokotokra  
S tépetten álltok fel a ma után  
S tépetten álltok a holnap előtt,  
Amely örök éhséggel nyeli éltetek.

S amikor keserű szájjal, ferdülőn, nehezen,  
Pipára gyujtanátok:  
Robottól görbült derekatok kihúzni  
S az izmaitokba öröklött örök fáradtságot  
kinyújtóztatni néhány percre csak  
Lám:  
Egyszerre szelíd harmonikaszó szállana  
valahonnan  
S békésen terülne bús szívetekre le.

És szólnék szépen: szívem, szíveim ...  
És megmozdulnának erre a lányok,  
Jómellű szeretők és sápadt árvavirágok  
S a másnap messze volna, mint a temető,  
A szívekben sok édes virág nőne,  
A szépség, jóság ide költöznének,  
„Ó, kis madárkám ...“ szállana az ének  
S én küldeném a szépet, a jót egyre,  
csak egyre,  
A kezemmel, a harmonikával, a szívemmel  
A szívekre.

(Budapest)

*Majtényi György*

## SZONETT EGY EMLÉKKÖNYV LAPJÁRA

Emlékkönyvek! Szépszavú temetői  
Az írásoknak és a sírásoknak,  
Melyek felett a letűnt álmok női  
Tünődnek, várnak, hervadnak, zokognak,

Emlékkönyvek, ti örökmécsű sírok,  
Szomorúfüzként, im, rátok hajolnak  
A szálló évek s új életre hívott  
Bus napjai a letűnt bánatoknak.

Emléksorok! Ti maradtok vigasznak,  
Az élet merengő, elbágyadt alkonyára,  
Melyek felett szűz csillagok virrasztnak ...

S ti zsongtak fel a késő éjszakákon,  
Mikor az árva szív álmokra tárva  
Hiába várja, hogy befonja álom.

(Szentes)

*Palasovszky Béla*